перевода основных элементов ИТ, на точное воспроизведение которых переводчик будет обращать особое внимание в самом процессе перевода.

Литература

Алексеева И. С. Профессиональный тренинг переводчика. - СПб: Союз, 2001.-288 с. *Алексеева И.С.* Введение в переводоведение. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: Академия, 2004. – 353 с. *Брандес М.П., Провоторов В.И.* Предпереводческий анализ текста. – М.: НВИ-ТЕЗАУРУС, 2003. – 224 с. *Галь Н.* Слово живое и мертвое. – М.: София, 2003. – 608 с. *Комиссаров В.Н.* Современное переводоведение. - М.: ЭТС, 2002.-424с. *Латышев Л.К., Провоторов В.И.* Структура и содержание подготовки переводчиков в языковом вузе. – М.: НВИ-ТЕЗАУРУС, 2001. – 136 с. *Латышев Л.К., Семенов А.Л.* Перевод: теория, практика и методика преподавания. – М.: «Академия», 2003. – 192 с. *Нелюбин Л.Л.* Толковый переводоведческий словарь. – М.: Флинта: Наука, 2003. – 320 с. *Рецкер Я.И.* Теория перевода и переводческая практика. – М.: «Р.Валент», 2004. – 240 с. *Рябцева Н.К.* Теория и практика перевода: когнитивный аспект // Перевод и коммуникация. – М.: ИЯ РАН, 1997. – С. 42 – 63. *Федоров А.В.* Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы). – СПб.: Филол. Факультет СПбГУ; М.: ООО Издательский дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», 2002. – 416 с. *Hatim B., Mason I.* Discourse and the Translation. – Longman, 1997. – 258 p. *Holmes James S.* The name and nature of translation studies // The Translation Studies Reader. – London and New York: Routledge, 2005. – С. 172 – 185. *Newmark P.* A Textbook of Translation. – Longman, 2006. – 290 p. *Reiss K.* Type, kind and individuality of text: decion making in translation // The Translation Studies Reader. – London and New York: Routledge, 2005. – С. 160 – 171.

НОВІКОВА Т. В.
(Харківський гуманітарний ун-т «Народна українська академія»)

ПЕРІОДИЗАЦІЯ СВІТОВОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА

Найневідкладнішим **завданням** істинно сучасної теорії перекладу є створення сучасної історії перекладу та його теоретичної думки. А для структурування історичних фактів конче необхідні періодизації. Тому **предметом** даного **дослідження** є аналіз існуючих періодизацій як історії перекладу, так і історії думок про переклад. **Метою статті** є аналіз періодизацій української перекладацької традиції на тлі загальної світової еволюції практики перекладу та думок про переклад, методик його дослідження та перекладознавчої тематики.

Теорія перекладу – це та ж історія перекладознавства, але очищена від проявів суб'єктивного чинника та систематизована на об'єктивних засадах, а історія перекладознавства – це персоніфікована та драматизована теорія перекладу, де кожне наукове поняття та теоретичне положення містить ярлик, в якому зазначено осіб, дати та конкретні обставини, пов'язані з їх появою в науці [Кальниченко 2005, с. 8–9]. На кожному етапі перекладознавство вивчає: оцінки та рекомендації перекладачів, зв'язок перекладу з літературою та мистецтвом. [Кальниченко 2005, с. 8] Різні періодизації перекладу за останні півстоліття демонструють відмінність точок зору та підходів. Ці періодизації дозволяють нам сконцентрувати увагу на реальних фактах перекладу або на міркуваннях навколо нього, завдяки чому ми краще можемо визначити переклад, розтлумачити і навіть проаналізувати переклади та тенденції у їхньому власному контексті.

Першим періодизацію перекладу через відношення перекладача до джерельного тексту запропонував Й. В. Ґете, який поетапно розрізняє три види перекладу: прозаїчний переклад, пародування, переклад тотожний оригіналу. Прозаїчний

переклад ознайомлює з іноземними літературними творами, пристосовуючи їх до нашого сприйняття, але при цьому втрачається поетична своєрідність. Прикладами пародування, за Ґете, є переклади Деліля, Віланда. Він вважав, що періоду пародування було властиве одомашнення, пристосування чужинності до розуміння рідною мовною спільнотою. У третю епоху прагнули до такого перекладу, який би був тотожний оригіналу і сприймався не як його заміна, а як окремий оригінал [Ґете, 1988]. Хоча Ґете поетапно розмежовує ці три різні способи відношення до джерельного тексту, в той же час він наголошує, що вони можуть співіснувати одночасно. Те, що в одну епоху вважається перекладом, в іншу може взагалі вважатися не перекладом, а чимось на зразок адаптації або переказу, близького до оригіналу [Venuti, с. 800–816].

Дж. Стейнер [Steiner 1975, с. 236], беручи як фундамент погляди Ґете, розбудовує власну модель. Його періодизація складається з чотирьох етапів, при чому історію перекладу від Цицерона до кінця 18 століття уміщено в один період, який називається «емпіричним», або «практичним». Він являв собою «добу первинних висловів та технічних приміток». Другий етап Дж. Стейнер виокремлює як «герменевтичний», який він пов'язує з інтерпретацією тексту. Розуміння тексту викликало чимало міркувань, які були викладені в теорії. Тема перекладу, починаючи від Фрідріха Шлейермахера, (1813) до Валері Лярбо (1946), мала філософське осмислення. Третій етап у Стейнера розпочинається у 1940-х роках і триває до 1970-х. На цьому етапі виник машинний переклад та формальні методи. За цим періодом логічно слідує останній, четвертий, який має міждисциплінарний характер.

Адаптуючи працю британського дослідника Дж. Стейнера, Авелінг поділяє історію дискурсу про переклад на чотири періоди: 1) «традиційний» період – від початку нашої ери до кінця 18 ст., що був періодом «безпоседньої зосередженності на емпіриці»; 2) період «теорії та герменевтичного пошуку», що постав з німецького романтизму десь на початку 19 ст.; 3) «модерний» період, що охопив значну частину 20 ст., коли істотно домінував лінгвістичний підхід; 4) сучасний період, що назвався періодом «перекладознавства», що охоплює часи публікації книжки Стейнера та подальші часи після неї [Aveling, 2004].

Е. Честерман розглядає періодизацію перекладознавства за підходами до якихось конкретних аспектів перекладу, виокремлюючи вісім етапів (мемів). У першому мемі «Слова» увага зосереджується на семантичних та лексичних питаннях, на загальноприйнятних значеннях слів. У другому мемі, «мемі Слова Божого», підкреслюється вірність джерельному тексту і на перший план виносяться питання форми. На третьому «Риторичному етапі» вірність перекладу зміщується в напрямі читача, підкреслюється важливість невимушеність стилю. На четвертому етапі «Логос» надається перевага збагаченню через переклад цільової мови, естетичним питанням, ставиться під сумнів ідеал невимушеності стилю перекладу. На п'ятому «Лінгвістичному етапі» розглядаються відношення між системами джерельної та цільової мови. На шостому «Комунікативному етапі» підкреслюються функціонально-прагматичні питання перекладу. На сьомому етапі «Цільового тексту» зазначаються можливості, якими користуються перекладачі, підкреслюється функціонування перекладів у цільових культурах. На восьмому «Когнітивному» етапі переклад розглядається як процес прийняття рішень [Chesterman, 1997].

Як пов'язані між собою періодизації світового та українського перекладозанавства? Історія українського перекладознавства також перебуває у стадії розробки, не випрацювано навіть критеріїв її дослідження [Коломієць 2006, с. 109]. Існує декілька коротких оглядів розвитку вітчизняної перекладацької традиції (М. Зерова, Г. Майфета, О. Фінкеля, Г. Кочура, І. Корунця, М. Москаленка, Р. Зорівчак, В. Коптілова) та перекладацької думки Т. Шмігера. У XIX ст. академік М. Петров [Зеров

2002, с. 19-20] поділив розвиток українського письменства на сім періодів: доба псевдокласицизму, поем-пародій, од, комічних опер, сентименталізму, романтизму, добу національної літератури, добу українського слов'янофільства та найновішого україножільства.

Концепція Зерова була значним досягненням у вивченні перекладознавства на Україні. Усвідомлюючи літературний процес як єдність оригінального та перекладеного, Зеров виділяє в ньому три періоди: доба травестій, переспівів та власне перекладів. В основу такої класифікації покладена характеристика поетичного стилю та особистості перекладача. [Шмігер, 2005]

Позиція Кочура щодо окремих етапів аналогічна. Для нього також служить відправною точкою поетика Котляревського. Зниження тону перекладних творів він пояснює недосконалістю тогочасної літературної мови. Травестування практикували Гулак-Артемовський, Гребінка, Руданський, Ніщинський, представники харківської групи романтиків у по шевченківську добу. На третьому етапі переклад долає обмеженість травестування та збагачується лексичними та ритмічними можливостями. [Кочур 1968, с. 92]

Під кінець XIX ст. переклад сягнув високого рівня розвитку, були визначені критерії якості перекладу. Найбільший внесок у вдосконалення перекладу зробив Франко. Його заслуга полягає в тому, що він на основі досягнень західноєвропейської школи літературознавства розробив власну перекладознавчу концепцію, близьку до українських традицій, методику перекладознавчого аналізу в межах стилістичної інтерпретації. [Шмігер 2008, с. 12].

У період кінця XIX–початку XX ст. українські перекладачі, втілюючи завдання просвітництва, культурного та естетичного виховання, дотримувалися «вічних тем» – греко-римської античності, літератури Сходу та Закавказзя, був створений повний переклад Святого Письма сучасною українською мовою [Москаленко, 2006].

Шмігер виокремлює чотири етапи розвитку українського перекладознавства в Україні. Період з кінця 1910-х до початку 1940-х рр. Шмігер розглядає як період становлення перекладознавства в якості наукової та навчальної дисципліни в Україні. Від початку 20 ст. до 1 Світової війни закладаються основи теорії перекладу, формується терміносистема та перекладознавчий аналіз в межах літературознавства. Як зазначає Кочур, у розвитку перекладознавства до першої світової війни найбільше прислужилися П. Куліш, М. Старицький, І. Франко, І. Пулюй, І. Нечуй-Левицький, О. Бачинський, Л. Українка та група перекладачів, що ґрунтувалася навколо неї (М. Стешенко, М. Славинський, А. Кримський). [Кочур 1968, с. 92]. У 1910 році склалася неформальна група з п'ятьох поетів (Микола Зеров, Павло Филипович, Михайло Драй-Хмара, Максим Рильський, Освальд Бургардт), так званих «неокласиків». У добу українізації переклад набував формального суспільного визнання. За классифікацією Шмігера другий період між двома світовими війнами є надзвичайно важливим для становлення перекладознавства в Україні. У 1920-х роках історія перекладознавства відокремилась як окрема галузь перекладознавчих студій. У ці роки в межах наукових установ та вищих навчальних закладів державних велися ґрунтовні дослідження у галузі перекладознавства, опрацьовувалися теоретичні факти, на основі яких робилися висновки. Змінювалася перекладацька стратегія античних творів, бо тогочасний читач, позбавлений відповідного світогляду та асоціацій не розумів авторських настанов [Шмігер 2007, с. 110].

Науковці намагалися визначити, які давні переклади можна рекомендувати сучасному читачеві. Змінювалася перекладацька стратегія. Дослідження перекладу в історичному розвитку давали відповідь на питання, яке місце займає перекладна література в цільовій культурі, як розвиваються мовні засоби шляхом перекладу. Західноукраїнські науковці не були ізольовані, вони обмінювалися досвідом зі своїми

колегами зі Східної України, тому їх дослідження не відрізнялися за методикою. Дещо відмінною була тематика, західноукраїнські часописи містили більше рецензій на переклади з античної літератури. Вперше був ґрунтовно досліджений науково-технічний переклад, автопереклад, введено поняття перекладацької множинності. [Шмігер 2008, с. 13] У невеликих статтях – рецензіях привносяться нові методи, спроби оцінок. Шевченкова тематика доповнює перекладознавче шевченкознавство, основи якого заклали Кулик та Майфет. Однак, незважаючи на спад перекладацької за останні 7-8 років перед Вітчизняною війною з'являються нові публікації (хрестоматія О. І. Білецького «Антична література» для потреб філологічних факультетів вищих навчальних закладів), нові імена (Ю. Корецький, перекладач Шекспіра та Байрона) [Кочур 1968, с. 96]. За словами Кочура, Сталінські репресії, воєнні умови та повоєнні ідеологічні чистки звели нанівець здобутки попередніх епох, були страчені досвідчені науковці. Проте від середини 1950-х років відбуваються якісні зміни: зароджується мовознавчий підхід, тематика досліджень виходить за межі українсько-російських та українсько-слов'янських відношень, перекладацькі лави поповнюються представниками молодшого покоління [Кочур 1968, с. 96]. Такі зміни прискорила лінгвостилістика, контрастивістика, психолінгвістика, етнолінгвістика, соціокультурологія. Період від кінця 1940-х рр. до початку 1970-х рр. Шмігер пов'язує зі становленням українського перекладознавства у всесоюзному контексті. В останній чверті 20 ст. в перекладознавстві розширилися методики, вдосконалилася терміносистема, перекладознавчий аналіз, стали залучатися результати та методи соціології, психології, естетики, математики. Перекладознавство стає міждисциплінарною наукою з широким полем дослідження. [Шмігер 2008, с. 11]

В різні періоди існування українського перекладознавства увага зміщувалася з одних об'єктів дослідження на інші. Тобто перекладацьку діяльність розглядали з увагою до різних аспектів, які Честерман поєднує у комплексні підходи (меми) [Chesterman, 1997]. Якщо керуватися періодизацією, встановленою Шмігером, то в окремому часовому просторі можна також простежити тенденцію до домінування того чи іншого комплексу поглядів над рештою інших. Деякі з цих підходів за своєю суттю перетинаються з мемами, визначеними Честерманом, тим самим доводячи їх універсальність для будь-яких хронологічних моделей перекладознавства, причому меми з кожним етапом не зникають, а розширюються, доповнюються новими. У дореволюційну епоху, коли переклади виконувалися в стилі травестії, домінував «Риторичний етап» за наявності думок, типових і для двох попередніх етапів – «Слова» та «Слова Божого». Традиція українського перекладу І половини ХХ ст. Характеризується домінуванням етапу «Логос» при наявності трьох попередніх мемів. Адже акцент ставився на лексико-семантичних питаннях, на питаннях форми та вірності джерелу, поетичному збагаченні мови. На етапі становлення українського перекладознавства у всесоюзному контексті (1950–70 рр.) домінуючим стає лінгвістичний підхід до перекладу, хоча при цьому зберігається й інтерпретаційно-культурологічний підхід, притаманний попередньому мему. Від середини 1970-х років домінує «Комунікативний етап», що передбачає акцент на прагматичних аспектах повідомлення. І лише останнім часом в самому кінці ХХ ст. ідеї полісистемного підходу, скопос-теорії та норм перекладу пробивають собі шлях в українському перекладознавстві. Що стосується когнітивного підходу до перекладу, то в українських дослідників вони зустрічаються поки що практично лише в оглядових працях.

Висновки: Періодизація з позицій мемічного підходу, запропонована Честерманом, дозволяє ефективно структурувати українську традицію перекладу та думки про переклад у комплексі.

Перспективи подальшого дослідження бачимо в продовженні опису розвитку української перекладацької традиції та перекладознавства.

Література

Гете Й. В. Переводы // Западно-восточный диван / Й. В. Гете. – М. : Наука, 1988. – С. 324–329. *Зеров М. К.* Нове українське письменство // Українське письменство / М. К. Зеров; упоряд. М. Сулима; післям. М. Москаленка. – К. : Вид-во Соломії Павличко „Основи", 2002. – С. 5–104. *Кальниченко О. А.* Історія перекладу та думок про переклад у текстах та коментарях. Ч. 1. Загальні питання. Стародавні часи: Навч. посіб. для студ. ВНЗ / О. А. Кальниченко, В. О. Подміногін. – Х. : Вид-во НУА, 2005. – 132 с. *Кочур Г. П.* Здобутки й перспективи / Г. П. Кочур // Всесвіт. – 1968. – № 1. – С. 92–97. *Коломієць Л. В.* Еволюція напрямів в англо-українському поетичному перекладі кінця XIX початку XX століття.: автореф. дис. / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка / Л. В. Коломієць. – К., 2006. – 41 с. *Москаленко М.* Нариси з історії українського перекладу / М. Москаленко // Всесвіт. – 2006. – № 1–2. *Шмігер Т. В.* Забутими сторінками українського перекладознавства 1920-х років / Т. В. Шмігер // Григорій Кочур у контексті української культури 2-ої половини XX віку: Матеріали Всеукр. наук. конференції (Львів, 14-15 жовтня 2005 р.) / ЛНУ ім. І. Франка. – Львів: Видавн. Ценр ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – С. 109–115. *Шмігер Т. В.* Перекладознавчий доробок Миколи Зерова / Т. В. Шмігер // Вісник Львів. ун-ту. Серія іноземні мови. – 2005. – Вип. 12. – С. 289–296. *Шмігер Т. В.* Історія українського перекладознавства 20 сторіччя: ключові проблеми та періодизація: Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук: 10.02.03 / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2008. – 20 с. *Aveling H. A* Short History of Western Translation Theory // Text, 2004, Vol. 8, No 1. Web-site: http://www.textjournal.com.au/textindx.htm *Chesterman A.* Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory / A. Chesterman. – Amsterdam: John Benjamin, 1997. – C. 20–49. *Venuti L.* Translation, History, Narrative / L. Venuti // Meta. – Volume 5, № 3. – P. 800–816. *Steiner G.* After Babel: Aspects of Language and Translation / G. Steiner. – London, Oxford and New York: Oxford University Press, 1975.

ОВСЯННИКОВ В. В.
(*Запорожский нац. ун-т*)

ЯЗЫКОВАЯ ВОЙНА НА УКРАИНЕ И ПЕРЕВОД

Анализ языковой ситуации на Украине позволяет охарактеризовать её термином «война». **Цель** статьи – обозначить **центральное место языковых войн в социолингвистической проблематике**. Автор разделяет в этом смысле точку зрения **Солорзано** и **Перейры**, которую они представили в журнале Politica Indiana в 1648 году: «the diversity of languages is the greatest cause of religious warfare, national discords, and civil seditions» [цит. по: Shell 2001].

На Украине украинский язык является главным де-юре (10-я статья конституции объявляет его единственным государственным), а де-факто главным языком остаётся русский: «от того, что тигра называют кошкой, тигром он быть не перестаёт» [Лю Сю Вень 2002, с. 45]. Мнение китайского учёного, выступившего в киевском журнале «Язык и культура» против насильственной украинизации, подтверждается многочисленными публикациями националистов, которые, опасаясь влияния русского языка, требуют покончить с мультикультурализмом (читай – с русским языком). Основная мысль «національно-свідомих науковців» отражена следующим заголовком программной статьи: «Дві державні мови в Україні – це відмова від національно-мовного відродження українців» [Артемчук 2002].

Лакмусовой бумажкой языковой войны являются **типичные переводческие ситуации.**